

Jegyzetek ifjúságunk beilleszkedési problémáiról

Miért beszélünk az ifjúság társadalmi beilleszkedéséről?

Azért, mert két oldalról is szorongat a valóság. Egyrészt adva van egy társadalmi kategória — az ifjúság —, melynek egyedei a felkészülés egy bizonyos szakasza után „belépnek” az életbe. Ettől kezdve érettnek (lásd: *érettségi*), nagykorúnak számítanak, ami anyagi önállósággal felelős munkakörrel, családalapítással jár együtt. Ez a mozzanat elvileg belépőt ad a fiatalnak a társadalom gyakorlatába. Másrészt ez a társadalmi kategória — az ifjúság — nemcsak egyedeiben, hanem mint nemzedék is dinamikus kölcsönhatásba kerül a társadalom egészével. Ez a viszony a tizenhat-huszonnégy év közötti évjáratokkal a legproblematikusabb, mert lényegében ők azok, akik, miután az adott világra rácsodálkoztak, szembesülnek lehetőségeivel.

Csak szókincsünk szegénységén múlik, hogy a bonyolult jelenséget *társadalmi integrációnak* neveztük el. A beilleszkedés (integráció) elég szerencsétlen kifejezés. Statikus, azt sugallja, hogy amibe beilleszkedünk, az megváltoztathatatlan. Szorongatottságunkban nem vesszük észre, mennyire egyoldalúan tükröződik fogalmi rendszerünkben ez a jelenség. Egyoldalúan, vagyis a felnőttek szempontjából. Ezt a szempontot igazolja tapasztalatunk, hogy a fiatalság nagy része egyetért vele, amennyiben a belenyugvást egyetértésnek lehet nevezni.

Beszélhetünk-e tehát az ifjúság társadalmi integrációjáról? Igen, de csak egy feltétellel, ha gyakorlati fogalomná gyúrjuk át.

Egyéniségünk próbája

A problémák valójában munkahelyünkön kezdődnek, ott, abban a környezetben, ahol eszményeink minden fronton konfliktusba kerülnek lehetőségeinkkel. Tulajdonképpen ez életünk első nagy ütközete, egyéniségünk próbája.

Kérdezzük meg a fiatalokat, mit várnak életüktől (vagyis önmaguktól). Elmondják, milyen szakmában szeretnének dolgozni, milyen beosztásban, sokszor azt is, hogy pontosan melyik gyárban s annak melyik részlegén. Elmondják, milyen munkakörülményekre számítanak, szó kerül a keresetről, egyéb jövedelmekről, arról, milyen lakásban szeretnének lakni, milyen viszonyok közt, hogyan rendeznék azt be, vennének-e kocsit vagy nem, milyen élettársat akarnak, hány gyermeket, hogyan töltenék el szabad idejüket, egyénileg vagy közösségben szeretnének-e dolgozni, egyedül vagy társaságban szórakozni, s miféle emberekkel, mit szeretnének elérni az életben, s nyugodt vagy kockázatos sorsot remélnék. Összefoglalva: elvárásaitak jelentik be: 1. a munkával szemben, 2. anyagi viszonyaikkal szemben, 3. szabad idejükkel szemben, 4. munka- és életközösségükkel szemben, 5. önmagukkal szemben. Ezekből az elvárásokból áll össze minden fiatal beilleszkedési célja. Vagyis: milyennek szeretné a világot s milyennek magát benne, mi az *életesz-ménye*.

A szociológusok az utóbbi időben a szocialista országokban is kimutatták, hogy egyre növekszik a kockázatmentes, nyugodt élet vonzása. Hasonló felmérés nálunk is elkélne, hadd lássuk, hányadán állunk. Egyesek ezért a pedagógusokat hibáztatják: állítólag túl szuggesztíven ecsetelik a fiatalok előtt a nagy tervek megvalósításának nehézségeit, mire azok a realitásokra hivatkozva inkább minimális követelményeket támasztanak önmagukkal szemben.

Vajon hihető-e ez a magyarázat? Vajon nem egy felelős életvitel lehetőségeinek beszűkülése tette a fiatalok szemében ellenszenvenssé a kockázatot?

Egyéni kudarc mint társadalmi kérdés

A beilleszkedés egyéni nehézségeit a fiatalok mint kudarcot élik át. Ez több síkon jelentkezik.

A pályaválasztás sikertelenségében nyilvánvalóan a szakmai oldal uralkodik. Aki nem foglalja el munkahelyét, azt erkölcsileg (újabbán jogilag) is szorítja a társadalom mint élősd, csavargó elemet.

A városi élethez, ipari munkához való alkalmazkodás (társadalmi mobilitás) egyéni kudarcaiban már ifjúságunk egy egész rétegének egyik alapvető problémája körvonalazódik: a városi elmagányosodás vagy épp a „kétlakiság” furcsa életformája, melyhez hozzátartozik az ingázás mindennapi problémáival. Az adaptáció gondoljaiban nem nehéz felismernünk a közösség köldökszinórjáról leszakadó ember alapvető élményét, a talajtalanságot.

Végül a fiatalkori bűnözésben főként erkölcsi normáink és törvényeink sérelmeit szenvedjük.

Sokkolnak-e bennünket — a társadalmat — az egyén kudarcai? Kétségkívül. Sajnos, nem eléggé. Különösen szociológiai lelkiismeretünk volt sokáig nyugodt. Sokan hitték — mert nem volt nehéz —, hogy a kudarcokért nagyjából az egyént kell okolni. Tanultuk, hogy még a kommunizmus sem menekít meg senkit a boldogtalanságtól. Mit várhatunk akkor a mától? Az efféle leszerelő okoskodással szögesen ellentétes az a kritikai igény, amely felismeri a munkaerőgazdálkodás, oktatástervezés, nevelés lemaradásait és a problémák gyakorlati megoldását szorgalmazza.

„Nem szeretem a szakmámat”

Ha egy csomó embert sorra kérdeznénk, szeretik-e a szakmájukat, biztos akadnának szép számmal, akik azt válaszolnák, hogy nem. Hányan? Erről pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre. Csak azt tudjuk, sokan szakmát cseréltek. Elsősorban a fiatalok. Csak egy példa: hazai felmérés szerint az iparban dolgozó fiataloknak (15—26 évesek) 32 százaléka (fiúk), illetve 23 százaléka (lányok) cserélt már egy vagy több alkalommal szakmát. Minden harmadik-negyedik. Sok fiatal elégedetlen választott szakmájával, vagy mert nem látja a szakma távlatait, vagy úgy érzi, nem képességének megfelelő munkakörben dolgozik, vagy nem bízik előléptetésében, vagy másutt jobb keresetet remél.

Az Ifjúságkutató Intézet további felmérései valószínűleg pontosabban fogják körvonalazni a szakmai kudarc társadalmi méreteit. Bennünket azonban nem a jelenség, hanem az érte való társadalmi felelősségünk méretei, a szakmai kudarc csírái, fejlődési dinamikája érdekel. Időben és oknyomozásban visszafelé lépve — így jutunk a pályaválasztás és pályairányítás problémáihoz. Tulajdonképpen a leglényegesebb kérdés ez: megfelel-e iskolai rendszerünk, az oktatástervezés a munkaerőgazdálkodás igényeinek? És végső soron a munkaerőgazdálkodás eléggé humanus-e, eléggé számol-e az ipartervezés az ember-tényezővel?

A különböző tényezők összehangolására 1968 óta kidolgoztak egy tizenöt éves munkaerőgazdálkodási és oktatásfejlesztési tervet. A tervezés nélkülözhetetlensége bebizonyosodott. De ez még nem minden. Ha az iskolák meg is felelnek a nemzetgazdaság igényeinek, az ipar követelte új szakmák a pályaválasztók látóhatárán kívül kerülnek. A fiatalok rokonszenv-érzései nincsenek tekintettel a társadalmi szükségletekre. A szakmunkás-pályák népszerűsége rohamosan csökken, az értelmiségi pályáké (mérnök, tanár, orvos) nő. Pedig a nemzetgazdaságnak elsősorban szakmunkások kellene. Van, aki csodálkozik ezen az ellentmondáson. Holott évtizedeken át azt zengték a fülünkbe: a munka nemesít. Közben az iskolában és otthon egyaránt megkímélődtünk attól, ami a munkahelyek többségét jellemzi: a távolról sem eszményi és nem is mindig nemesítő „melótól”. És elsősorban nem az eszményeit kereső fiatal tehet arról, ha beleesik abba a szakadékba, mely eszményei és a valóság között tátong.

Iskola és család mintha egyformán bukásra volna ítélve pályairányításból. Minden második fiatal azt mondja, egyedül döntött abban, milyen pályára megy. Sok a véletlen, az utolsó pillanat kényszerhelyzetében végzett vakugrás (lásd: egyetemi felvételik). A sajtó, tévé most tápáskodik, hogy legalább valamiféle pótlólagos ismeretekkel lássa el a pályaválasztó fiatalot (népszerűsítő füzetek, szakmai monográfiák nincsenek, e nélkül pedig szakszerűtlen a segítség). Az ismertetés bár kétségkívül hasznos, semmi esetre sem csökkenti a fiatalok igényét változatos, felelős, alkotó pályák iránt. Ennek az eszménynek pedig — szintén nem tehetünk róla — ma még elsősorban az értelmiségi pályák felelnek meg.

Vajon átgortható-e az eszmények és a valóság közti szakadék? Zygmunt Bauman lengyel szociológus szerint igen. Mégpedig vagy úgy, hogy a *lehetőségekhez idomítjuk eszményeinket* (természetesen társadalmi méretekben) vagy fordítva: *eszményeinkhez idomítjuk a lehetőségeket*. A szocialista országok csak a második változatot engedhetik meg maguknak. Tulajdonképpen csak ennek az útnak van távlata. Folytassuk hát gondolatmenetünket ezen a vonalon.

Láttuk: az egyéni kudarc az életeszmény válsága. A válságot az teszi lehetővé, hogy az életben az eszmények befektetése és megtérülése időben két külön szakasz. Ahol az egyik átcsap a másikba, ott a kudarclehetőség. Ez a probléma elég bonyolult, mert a nevelés hatékonyságát nem lehet azon lemérni, hogy a normákat ki mennyire tudja betéve. Nem az a baj, hogy az iskola *nem ad* át eszményeket, hanem az, hogy *elvontan* teszi. A serdülő értelmét az elvontság diétás kosztjára fogjuk. Azt sulykoljuk belé: a jó mindig győz, noha az élet ezt gyakran megcáfolja. Azzal áztatjuk: maga választja hivatását, hogy aztán már mindjárt az első alkalommal ne oda felvételizzen, ahova szeretne, hanem ahol nagyobbak a bejutás esélyei.

Szomorúbb a helyzet, ha abból, hogy a tanár és szülő elvont eszményeket prédikál, a gyerek az eszmények értelmetlenségére következtet, s kénytelen maga keresni magának „erkölcsöt”. Olyat, ami jobban idomul mindennapjaihoz. Olyat, amelyet család és iskola nem tudott neki nyújtani.

Nemzedéki beilleszkedés

Az ifjúság valójában nemcsak mint egyén, hanem mint nemzedék lép be a társadalomba. A nemzedékek hullámszerűen érkeznek, bár ez lehet, hogy csak optikai csalódás (a felnőttek optikájáról van szó). Ezek a hullámok aztán megtörnek, szétterülnek az integráció sziklás-lankás partjain: ugyanannak az évjáratnak egyik rétege már rég önállósodott, mikor a másik még mindig szülei nyakán diákoskodik. Ezért van az, hogy a társadalom nem egyenként a nemzedékekkel, hanem a bo-

nyolultan tagolódo ifjúság egészével lép egyrészt *nevelési*, másrészt *politikai* viszonyba. Mind a nevelési, mind az ifjúságpolitikai gyakorlatnak kulcskérdése, hogyan értelmezi az ifjúság társadalmi integrációját, hogyan neveli a társadalom utánpótlását és a gyakorlati életben milyen szerepet szán neki.

Minden egyes fiatal jelene és jövője végső soron ettől függ.

Történelmi változások

Akinek módjában van szót érteni mai tizenévesekkel, az semmin sem csodálkozik. Ma már az sem furcsa, hogy egy huszonéves értetlenül pislant hátra a nála alig néhány évvel fiatalabb nemzedékre. Tudjuk, felgyorsult az idő, egyre sebesebben változik a világ. Az ipari-technikai forradalom, a táskarádió, a tévé, a mozi, a hirtelen jött urbanizálódás és a különböző demográfiai változások az egész világot új helyzet elé állították. Természetesen az ifjúság és társadalom viszonyát is. Mivel a változások szinte szemünk előtt zajlanak, nem minden új tendenciát tapint ki megbízhatóan az ifjúságszociológia. Az ingoványon állva érti csak meg az ember, miért mernek olyan kevesen a távlatok előrejelzésére vállalkozni, miért beszélünk inkább idealizáló általánosságban a fiatalok jövőjéről. Hogyan is merészelhetnők előre látni olyasvalakinek a sorsát, aki éppen csak az imént mutatkozott be nekünk.

Aztán egy másféle szorongás: sokszor kísértetiesen egyeznek a fejlett kapitalista országokban és a szocialista országokban, köztük nálunk is tapasztalt tendenciák. Csak a mélyebb elemzés hozza felszínre, mennyire más okok vezettek, mondjuk, az ifjúság önmegvalósítási törekvéseihez nyugaton és nálunk.

Ami biztos: történelmileg egyformán másképp (gyorsabban, lassabban?) serdülnek a tizenévesek Párizsban és Kolozsváron, Chicagóban és Bukarestben. S megfigyelhető: ugyanazért a divatért, ugyanazokért a Beatlesekért és futballsztrókért rajong száz- és százezer fiatal a világon.

Persze, azért nem árt az óvatosság. Sok faluba még nem tört be olyan vehemensen a világ, pedig ott is élnek fiatalok. A sommázás veszélyeinek tudatában tehát a következő általános tendenciákat érintjük:

— Alapvetően megváltozott a serdülés tartalma. Húsz-huszonöt évvel ezelőtt ez az életszakasz rövid átmeneti korszak volt, melyen igyekezett az ember minél hamarabb túlesni. A mai serdülők nem akarnak felnőttek lenni, nekik a serdülés hosszú, kellemes időszakot jelent, amikor viszonylag szabadon mozoghatnak már a családon és iskolán kívül, de még nem kell beilleszkedniük a felelőségek rendszerébe.

— Az iskolázási szakasz növekedése egyre tágabbra nyitja az ollót a mind korábban bekövetkező biológiai érettség és a valóságos nagykorúság között. A „pedagógiai szituáció” meghosszabbodott. Ez különösen az egyetemeken okoz feszültséget, az egyetemisták 24—25 éves korukig „gyerekek” maradnak társadalmi értelemben.

— A szabadidő-növekedés világszerte ismert tendenciájával szemben a fiatalok szabad idejét lassanként „befalja” az iskola, egyetem, mely ugyanakkor fokozódó személytelenségével, intézmény-jellegével inkább taszítja, mint vonzza a fiatalokat. Nicolae S. Dumitru felfigyel arra, hogy a diákok élesen bírálják az iskolát, a megkérdezett városi diákok 70 százaléka úgy érezte, az iskola nem az életre neveli őket (*Cercetări sociologice contemporane*, 1966. 127).

— Az ifjúság fokozódó tettvágya, a teljesítmények felmutatásának igénye kitör az intézményes keretből (család, iskola, sport- és szakkörök) és spontán módon különböző hobbykba menekül.

— Megváltozott a belépő nemzedék élményvilága, belterjesebbé vált, a személyes kapcsolatok egyre inkább a nemzedéktársakra korlátozódnak, megnőtt a kortárs csoportok jelentősége, a zene, az utazás, a divat szerepe a fiatalok életében, megváltozott információs közegük és életmódjuk.

— Megnőtt a fiatalok kollektivizálódási szükséglete, s az olyan intim környezet berendezésének igénye, amely tárgyiaságában kifejezi személyes kapcsolataikat. Magatartáscsémájukban a nonkonformizmus vált uralkodóvá, az ifjúság már nem fogadja el teljes egészében a ráhagyományozott értékskálát, azt igyekszik megújítani a saját létéből adódó új lehetőségekkel (Nicolae S. Dumitru).

— Ez és a mind egyöntetűbbé váló iskoláztatás meggyorsítja az új nemzedékek rétegszerű körvonalazódását, a tizenévesek egyre határozottabban vonják meg saját világuk határait felfelé és lefelé.

Ezek a vázlatosan jelzett új tendenciák már önmagukban is hagyományos ifjúságszemléletünk felülvizsgálását követelik.

Az ifjúság növekvő gazdasági-társadalmi súlya új *gyakorlati* viszonyulást sürget ifjúságpolitikában, nevelésben, ami nyilvánvalóan új *elméleti* viszonyulást feltételez az ifjúság valamennyi problémájához általában, de elsősorban beilleszkedési problémáihoz.

Ifjúságpolitikai szemléletünk az utóbbi években levonta a változás tényeiből adódó főbb tanulságokat. Elismertük ifjúságunknak azt a jogát, hogy önmaga keressen és találjon utat magának a társadalmi cselekvés valamennyi területéhez. Megnőtték az ifjúsági szervezet lehetőségei. Igaz, nem tisztáztuk még eléggé a különböző ifjúsági rétegek konkrét státusát.

Egy ifjúsági vezető mondta nemrég: „Könnyű önállóságot adni az ifjúságnak, annál nehezebb önállóságra nevelni.” Legtöbb tanár vagy szülő nem is sejti, milyen egyoldalúan fogja fel a nemzedékek viszonyát. Ósdi közhitünk, hogy csak a felnőtteket illeti meg az ifjúság nevelésének, megrendszabályozásának joga. Pedig nevelnek ők önmagukat is, ha tudnák, s ha hagynák őket. A szociológusok kimutatták: a spontán baráti közösségeknek van a legnagyobb nevelő hatásuk. Mindebből az következik, hogy az ifjúságot nem lehet egyoldalúan csak a felnőttek szempontjából nézni. Ami azt jelenti, az ifjúság megismerése sem a felnőttek kiváltsága. Az ifjúságszociológiának tudomásul kell vennie: az ifjúság *passzív* kutatási tárgyból önmaga megismerésének *aktív* tényezőjévé válik.

Pedagógiai szemléletünk kérdése maradjon egyelőre függőben.

Az ember hangosan gondolkodik

Képzeletünk egy a mainál jóval önállóbb, határozottabb társadalmi szerepet játszó ifjúságot rajzol a jövőre. Logikusnak látszik, hogy ez az ifjúság új, előre nem látott szükségleteivel, elvárásaival jóval energikusabban hat majd vissza a felnőtt társadalomra. Az emancipációs törekvések tudatosítása nem vezet persze szükségszerűen kontesztációs megmozdulásokhoz a szocialista társadalmakban, a társadalomból való kivonulás hippimozgalmai sem kaphatnak nálunk szerepet. S már ízelgetjük is a jövőbeli különbséget ifjúságmanipuláció és egy tudatos, humánus ifjúságpolitika között. Találgatjuk a nevelés esélyeit. Előtérbe kerülnek az önkormányzati, diáktanácsai, ifjúságparlament formák. Alapos ifjúságszociológiai, pedagógiai tudás nélkül senki sem vehet majd részt az ifjúság nevelésében.

Az ifjúság társadalmi beilleszkedése — mert mi másról van itt szó? — tendenciáiban olyan új tartalmakat hordoz, melyek kiesnének látókörünkől, ha nem próbálnók átértelmezni mai felfogásunkat. Ez is az újrafogalmazás szükségességét igazolja és sürgeti.

A fejlett kapitalista társadalom érdeke, hogy minél tökéletesebben, minél kevésbé egyénien, úgymond „egyetlen dimenzióban” (Herbert Marcuse), a rejtett befolyásolás, a „kívülről irányítottág” „magányos tömegében” (David Riesman) asszimilálja az egyént. A nyugati technokrata integrációban ezért az egyéni *nem-beilleszkedést* tartjuk pozitívnak, s negatívnak a beilleszkedést. Ez a nézőpont vonatkozik az ifjúságra is. Ezt az egydimenziós formulát megfordítani és a szocialista viszonyokra alkalmazni látványos elméleti fogás lenne, semmi több, ha nem tisztazzuk, melyek a sajátosan szocialista integráció új tendenciái, s nem tárjuk fel benső dinamikáját.

Tartozni valahová

Szívet dobbantó élmény. Irigylésre méltó, akinek megadatott. Olyan, mint a szerelem. A valakihez tartozás vágya kiölhetetlen az emberből. „Még a remete is túlvilági közösségre spekulál” (Vitányi Iván). Mi adja az embernek azt a benső indítékot, amely arra ösztökéli, hogy mindennapjaink ezerfelé húzó hálózatában is tartozzék valahová? Ma már tudjuk, nem a vérségi kötelékek, nem az erőfitogatás, nem a demagógia és nem az önző érdek. Közösség nem azért lehetséges, mert tagjai tökéletesek, hanem mert *ugyanazt* akarják.

Játszadozom a gondolattal: valamikor a jövőben egész életünk a közösségre fog épülni. S miért ne lehetne törvényszerű, hogy az ifjúság nevelésében is a közösség domináljon?

Innen már csak egy lépés megállapítani, hogy a *közösség* a társadalmi integráció alapfogalma, hogy a beilleszkedés tartalma a közösségre találás.

Igen, de mi a közösség? A szociológusok valahol társadalmunk mikrostruktúrájában helyezik el s — tegyük fel — csoportnak nevezik. Primér csoportnak (Cooley), melyben az emberek ismerik egymást, s direkt, közvetlen kapcsolatokba lépnek egymással. E csoport csak akkor közösség, ha szabadon választhatom, szabadon lépek be s lépek ki belőle, legteltjesebben megvalósíthatom benne egyéniségemet, maximálisan kifejleszthetem képességeimet, s ami a legfontosabb: a közösség létezésének reális távlatja van, tevékenysége célra irányuló. Azok a csoportok, amelyeket nem szabadon választunk, nem közösségek. Azok a csoportok, amelyeket szabadon választunk, de létezésük öncélú, vagyis azért jöttek létre, hogy „ne legyünk egyedül” vagy hogy „nevelődjünk bennük”, nem lehetnek igazi, csak *látzat-közösségek*. Persze, a látzat-közösség is több, mint semmi.

Ha társadalmi integráció és közösségre találás (közösségválasztás) közé egyenlőségjelet teszünk, semmi akadályja, hogy az egyéni beilleszkedés dinamikája az eddiginél több évjáratot fogjon át. A társadalmi integráció a jövőben már az iskolában elkezdődik, s hamarabb is megy végbe, ezzel lényegében követni tudjuk az idő s a nemzedékek egymásra következésének gyorsulását.

Képzeletünk félénk tapogatózásai ellenére az ifjúság társadalmi beilleszkedésének számtalan problémája válik megoldhatóvá a közösség szemszögéből. A közösségek és a látzat-közösségek spontán vagy alkalmi csirái biztosítják a távlatot, összekötik az egyént nemzedékével, az ifjúságot a társadalommal (ez utóbbi kiterjesztheti a felelősséget a serdülők korcsoportjára is) s az ifjúságnak az ipari civilizációval együtt növekvő társadalmi súlya, valamint a szocializmus adta távlatok lehetővé teszik, hogy az ifjúság konkrét gyakorlati közösségei és szervezetei révén saját szempontjait, egyéniségét érvényesíthesse, adva lesz számára a világmegváltás lehetősége. Adva és feladva.

Az integrációnak ebből az értelmezéséből és távlatából számos következmény sugárzik vissza mai nevelési gyakorlatunkra. Azért a maira, mert a mai gyakorlat

már a holnapi beilleszkedésre készít fel. Másrészt valódi egyéniség csak közösségekben alakulhat ki. A közösségi élet nem az egyének öntudatának, hanem egy mozgalom, egy szervezet, egy csoport demokráciájának alapvizsgálója. Nevelés és önnevelés csak közösségekben fonódik össze és válik hatékonyá. Illúzió közösségről beszélni mindaddig, amíg a fiatalok életében munkát, tanulást és szabad időt nem vagyunk képesek egységbe ötvözni, amíg nevelésünk tárgya az egyén, s nem az egyén—közösség sokoldalú viszonya. A *makarenkói tapasztalatok* ma is rendelkezésünkre állnak. Erre gondol az ember, mikor egy-egy iskolában a pedagógusok népes hadát nem a távlatteremtés foglalkoztatja, hanem hogy melyik tanulónak milyen az öltözet.

Nógatjuk a nevelést, lépjen ki az iskola falai közül, terjessze ki a nevelő hatását az iskolán kívüli szervezetekre, az első munkahelyre. De hogyan? Hogyan, mikor saját kapuin belül sem tudja mindig megtartani tekintélyét, s nehogy nagyobb kudarcot valljon, inkább behunyja szemét, ha oda kell néznie, amit nem akar látni. Igaz, hol vannak már a makarenkói idők!

De Makarenkót nem cáfolta meg egyértelműen az idő. Eszünkbe jut a temesvári kerámiagyár. Az udvarhelyi szakiskola két végzős osztálya ötvöződött itt olyan közösséggé, amelyet álmodni is nehéz. Összetartásuk, közösség-tudatuk mintaszerű, egymást vigyázták, nevelték önmagukat megőrizve, s a gyár életébe is közösségükön át illeszkedtek be.

Változtak a körülmények valóban, s velük az ifjúság, de nem annyira, hogy áthidalhatatlan volna az ellentét a közösségek folyamatosságának, egymásbafonódásának mai és a szocializmus hagyományai sugallta holnapi lehetősége között. Perspektívák kérdése az egész!

Ezután nyugodtan leszögezhetjük: a közösségi nevelés szükségessége szintén közhely. A közhelyek egy idő után úgy elkopnak, hogy már észre sem vesszük őket.

Kiegészítés

Végül csak jelezni kívánjuk, az egészen belül a hazai magyar nemzetiség ifjúságának társadalmi integrációja sajátos módon történik. Nemzetiségi önismeretünk fejlesztésének távlatait ugyan kijelölték már a szociológusok, de megfelelő konkrét kutatások nélkül sokkal nehezebb sajátos ifjúsági problémáink jövőbeli tendenciáira következtetni. Előrejelzésre viszont szükség van, a távlatok kérdése nem napolható el, az aktív ifjúsági önismeret marxista igényű nemzetiség-szociológiánk talán legfontosabb része.

